

ERNST BLOCH • Umut İlkesi • *CILT 1*

Goethe-Institut'un katkılarıyla yayımlanmıştır.

Das Prinzip Hoffnung

© 1959 Suhrkamp Verlag Frankfurt am Main

İletişim Yayınları 1269 • Politika Dizisi 62

ISBN-13: 978-975-05-0545-4

© 2007 İletişim Yayıncılık A.Ş. / I. BASIM

1-3. Baskı 2007-2013, İstanbul

4. Baskı 2020, İstanbul

DIZI KAPAK TASARIMI Utku Lomlu

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsni Abbas - Hasan Deniz

DÜZELTİ Kerem Ünüvar

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Deve Kaldırım Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

ERNST BLOCH

Umut İlkesi

CİLT 1

Das Prinzip Hoffnung

ÇEVİREN *Tanıl Bora*

ERNST BLOCH 1885'te Yahudi bir küçük memur ailesinin çocuğu olarak Ludwigs-hafen'de doğdu. Münih'te, fizik ve müzik yan dallarıyla destekleyerek, felsefe doktorası yaptı. "Emperyalist işgal savaşı" olarak gördüğü Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine İsviçre'ye iltica etti. 1920'lerde Berlin'de bulunduğu yıllarda, Marksist tiyatrocuyu-yazar Brecht'le ve düşünür Benjamin'le yakın ilişkisi vardı. Nazilerin iktidara gelmesi üzerine tekrar ülke dışına çıktı. Son olarak gittiği Prag'ın da Nazi işgaline uğraması arifesinde ABD'ye göç etti. 1949'da, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyetler Birliği himayesinde kurulan Demokratik Almanya Cumhuriyeti'ne taşındı, Leipzig Üniversitesi'nde çalıştı ve bir süre "devlet filozofu" muamelesi gördü. 1956'da Sovyetler Birliği'nin Macaristan'daki liberal-sosyalist rejime müdahalesini eleştirmesi ve derslerinde bu eleştirisi doğrultusunda "özgürlük ideali"ni işlemesi üzerine, zorunlu emekliliğe sevk edildi. 1961'de Batı Almanya'ya geçti ve Tübingen Üniversitesi'nde ders vermeye başladı. 1968 öğrenci hareketine eleştirel ama hararetili bir destek verdi. 1977'de Tübingen'de öldü. Üç bine yakın öğrencinin meşaleli yürüyüşüyle uğurlandı.

Eserleri: *Geist der Utopie* [Ütopyanın Tini], 1918; *Thomas Münzer als Theologe der Revolution* [Devrimin Teologu Olarak Thomas Müntzer], 1921; *Freiheit und Ordnung* [Özgürlük ve Düzen], 1947; *Spuren* [İzler], 1930; *Subjekt – Objekt* [Özne-Nesne], 1949; *Erbschaft dieser Zeit* [Bu Çağın Mirası], 1935; *Avicenna und die aristotelische Linke* [İbn-i Sina ve Aristotelik Sol], 1949; *Das Prinzip Hoffnung* [Umut İlkesi], 1954-1959; *Naturrecht und menschliche Würde* [Doğal Hukuk ve İnsan Onuru], 1961; *Tübinger Einleitung in die Philosophie* [Tübingen Mukaddimesi-Felsefeye Giriş], 1963; *Atheismus im Christentum* [Hıristiyanlıktaki Ateizm], 1968; *Das Materialismusproblem, seine Geschichte und Substanz* [Materyalizm Sorunu, Tarihi ve Özü], 1972; *Experimentum Mundi. Frage, Kategorien des Herausbringens, Praxis* [Dünya Deneyi. Soru, Çıkarışmanın Kategorileri, Praxis], 1975.

Ođlum Jan Robert Bloch'a

İÇİNDEKİLER

ERNST BLOCH HAKKINDA / TANIL BORA	15
ÖNSÖZ	19

BİRİNCİ BÖLÜM (Havadis) KÜÇÜK GÜNDÜZ DÜŞLERİ

1 BOŞ BAŞLARIZ	41
2 BİRÇOK ŞEYDE DAHA FAZLASININ TADI VARDIR	41
3 HER GÜN MAVİNİN İÇİNE	42
4 SAKLANACAK YER VE GÜZEL YABANCI	43
<i>Kendi aramızda 43 • Daha evdeyken yola çıkmış 43</i>	
5 KAÇIŞ VE GALİBİN DÖNÜŞÜ	45
<i>Haydi gemiye 45 • Parıldayan kâse 47</i>	
6 DAHA OLGUN ARZULAR VE RESİMLERİ	51
<i>Mefluc beygirler 51 • Uzun bıçaklar gecesi 52 • Kapının kapatılmasından az önce 53 • Yeni bir neşenin keşfi 55 • Dostane olma fırsatı 57</i>	

7 YAŞLILIKTA HÂLÂ ARZULANABİLİR OLARAK KALAN	58
<i>Şarap ve kese 58 • Çağrılan belâ, gençlik; karşı arzu: hasat 59 • Akşam ve ev 62</i>	

8 DÖNDÜREN İŞARET	64
-------------------------	----

İKİNCİ BÖLÜM

(Esaslar)

ÖNGÜRÜCÜ TASAVVURUN BİLİNCİ

9 NEDİR, TEPE HALİNDE OLUP BİTEN?	69
10 ÇIPLAK TEPE VE ARZU, DOYURULMAMIŞ	70
11 HAYLİ HACİMLİ BİR CANLI OLARAK İNSAN	72
<i>Tekil beden 72 • Arında beden olmayan güdü olmaz 72 • Değişen tutku 74</i>	
12 İNSANİ TEMEL GÜDÜYE DAİR DEĞİŞİK KAVRAYIŞLAR	75
<i>Cinsel güdü 75 • Ben güdüsü ve bastırma 76 • Bastırma, kompleks, bilinç-dışı ve uçundurma 79 • İktidar güdüsü, sarhoşluk güdüsü, kolektif bilinç-dışı 82 • “Eros” ve arketipler 87</i>	
13 BÜTÜN TEMEL GÜDÜLERİN TARİHSEL SINIRLILIĞI, ÖZ-ÇIKARIN MUHTELİF DURUMLARI, DOYURULAN DUYULAR VE BEKLENTİ DUYULARI	91
<i>Acil ihtiyaç 91 • En itimat edilir temel güdü: Beka/hayatta kalma 92 • Güdülerin ve beka güdüsünün tarihsel dönüşümü 94 • Keyif/gönül hareketi ve Benlik hali, beklenti duyularının iştahı, bilhassa umudun 96 • İleriye doğru kendini genişletme güdüsü, faal beklenti 103</i>	
14 GÜNDÜZ DÜŞLERİNİN GECE DÜŞLERİNDEN TEMEL FARKI. GECE DÜŞÜNDE GİZLİ VE ESKİYE DAİR DOYURULUŞU ARZUNUN, GÜNDÜZ FANTEZİLERİNDE İSE HAYALLEYEREK, ÖNCEDEN TASARLAYARAK	105
<i>Rüyaya eğilim 105 • Arzunun doyurulması olarak düşler 106 • Korku düşü ve arzunun doyurulması 110 • Bir temel mesele: Gündüz düşü</i>	

gece düşünün ilk basamağı değildir 115 • Gündüz düşünün birinci ve ikinci karakteri: Serbest gidiş, korunmuş Ego 117 • Gündüz düşünün üçüncü karakteri: Daha iyi bir dünya 122 • Gündüz düşünün dördüncü karakteri: Sona gidiş 127 • Gece ve gündüz düşü oyunlarının içiçe-liği, çözülmesi 131 • Tekrar düşe eğilim: Gündüz düşerinin medyumunu olarak "ruh hali" 136 • Tekrar, beklenti etkileri (endişe, korku, ürkün-tü, umutsuzluk, umut, güven) ve uyanırken görülen düş 141

**15 HENÜZ-BİLİNCİNE-VARILMAMIŞ'IN KEŞFİ
VEYA İLERİYE DOĞRU ALACAKARANLIK.
YENİ BİLİNCİN SINIFI VE YENİ OLANIN
BİLİNÇ SINIFI OLARAK
HENÜZ-BİLİNCİNE-VARILMAMIŞ:
GENÇLİK, ÇAĞ DÖNÜMÜ, ÜRETKENLİK
ÜTOPIK İŞLEV KAVRAMI, ONUN ÇIKARLA,
İDEOLOJİYLE, ARKETİPLERLE, İDEALLERLE,
ALEGORİLERLE-SEMBOLLERLE
KARŞILAŞMASI.....148**

İki kenar 148 • Bilinçdışı ile Bilinçli Olan arasındaki ikili anlamı 149 • Henüz-Bilincine-Varılmamış Olan: Gençlikte, çağ dönümünde, üretkenlikte 151 • Üretkenliğe devam: Onun üç merhalesi 157 • Unutulmuşun ve Henüz-Bilincine-Varılmamış'ın aydınlanmaya karşı koyduğu direncin farkları 164 • Henüz-Bilincine-Varılmamış'ın kavranmasını onca uzun süre engelleyen kısıt üzerine son söz 169 • Henüz-Bilincine-Varılmamış'taki bilinçli ve bilinen etkinlik, ütopyik işlev 181 • Ütopik işleve devam: Ondaki özne ve halihazırdaki kötüye karşı hamle 186 • Ütopik işlevin çıkarla teması 190 • Ütopik işlevin ideolojiyle karşılaşması 193 • Ütopik işlevin arketiplerle karşılaşması 200 • Ütopik işlevin ideallerle karşılaşması 208 • Ütopik işlevin Alegorilerle-Sembollerle karşılaşması 219

**16 GERÇEKLEŞTİRMEDEKİ ÜTOPIK İMGE ARTIĞI
MISIRLI VE TROYALI HELENA.....224**

Düşler çekip gitmek ister 224 • Yeterli gelmemek – ve bunda ne yatıyor olabilir? 225 • Hayal kırıklığının birinci nedeni: Orada, senin olmadığın yerdedir mutluluk; İkinci neden: Kendibaşınalaşmış düş ve İki Helena'nın Destanı 227 • Birinci ve ikinci nedene itiraz: Devre dışı kalmanın Odysseus'u 234 • Ütopik artık-imgelerin üçüncü nedeni: Gerçekleştirmenin aporileri 237

- 17 DÜNYA: ÜTOPIK FANTEZİNİN NEREDE BİR MUADİLİ OLDUĞUNA DAIR. REEL İMKAN, CEPHE, NOVUM, ULTIMUM KATEGORİLERİ VE UFUK244
İnsan sıkı sıkıya kapalı değildir 245 • Dünyada birçok şey kapanmamıştır daha 245 • Militan iyimserlik, Cephe, Novum, Ultimum kategorileri 247 • “İmkânlarla göre” ve “İmkân dahilinde [olmakta] olan”, Marksizmin soğuk ve sıcak akıntıları 256 • Görülebilir ön-görünüş olarak sanatsal görünüş 262 • Yanlış otarşi; reel fragman olarak ön-görünüş 270 • Sözkonusu olan gerçekçiliktir, her gerçeğin bir ufku vardır 276
- 18 ‘İMKÂN’ KATEGORİSİNİN TABAKALARI278
Biçimsel Mümkün 279 • Maddeten-nesnel olarak Mümkün 280 • Maddî-nesnel ölçüye göre Mümkün 284 • Nesnel-reel Mümkün 291 • Hatırlama: Mümkün’e karşı mantıksal-statik mücadele 298 • İmkânı gerçekleştirmek 305
- 19 DÜNYANIN DEĞİŞTİRİLMESİ VEYA MARX’IN FEUERBACH ÜZERİNE ONBİR TEZİ308
Telif etme zamanı 309 • Gruplama sorunu 313 • Bilgi teorisi grubu: Temaşa ve Eylem/Faaliyet (5., 1., 3. Tezler) 315 • Antropolojik-tarihsel grup: Kendine yabancılaşma ve gerçek materyalizm (4., 6., 7., 9., 10. Tezler) 323 • Teori-Pratik Grubu: Kanıt ve Teyid (2. ve 8. Tezler) 329 • Parola ve onun anlamı (11. Tez) 338 • Arşimet noktası: Sadece Geçmiş Olanla değil esasen Gelmekte Olanla bağıntılı Bilme 346
- 20 TOPARLAMA / ÖNGÖRÜCÜ TASAVVURUN TEŞEKKÜLÜ VE KUTUPLARI: KARANLIK AN – [UCU] AÇIK ELVERİŞLİLİK352
Nabız ve yaşanan karanlık 352 • Mümkün bir ileri yürüyüş için yer 353 • Kaynak ve Menfez: Mutlak soru olarak hayret 354 • Tekrar: Yaşanan anın karanlığı; Carpe diem 356 • Yaşanmış anın karanlığı, devam: Ön plan, zararlı uzam, ifâdaki melankoli, kendini dolayımlemek 361 • Somut soru olarak tekrar hayret, gerek endişe gerek mutluluk suretinde; ütopyk arketip: en yüksek iyi 367 • Kökendeki Değil, tarihteki Henüz-Değil, sondaki Hiç veya Her Şey 374 • Ütopya daimî hal değil; o halde gerçekten de Carpe diem, fakat sahibi mevcudiyette, sahici bir şey olarak 382

- 21 ALIMLI SURETİYLE GÜNDÜZ DÜŞÜ:
PAMİNA VEYA EROTİK VAAD OLARAK İMGE386
Ihtimamlı sabah 386 • Portrenin tesiri 387 • Karşılaşma etrafındaki hâle, nişanlanma 391 • Fazla imge, bundan kurtuluş, evlilik etrafındaki hâle 393 • Yüksek çift, Corpus Christi veya kozmik ve İsa-biçimli olmuş olan evlilik ütopyası 398 • Aşkın sonradan beliren imgesi 403
- 21 SEMBOLİK SURETİYLE GÜNDÜZ DÜŞÜ:
PANDORA'NIN KUTUSU; BAKİ KALAN SERVET ..405

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

(Geçiş)

AYNADAKİ ARZU İMGELERİ (TEŞHİR, MASALLAR, SEYAHAT, FİLM, SAHNE)

- 23 KENDİNİ OLDUĞUNDAN GÜZEL YAPMAK.....413
- 24 BUGÜN AYNA İNSANA NE ANLATIR?.....414
İnce olmak 414 • Eğilip bükülmekte güçlü 415
- 25 YENİ ELBİSE, IŞIKLANDIRILMIŞ VİTRİN416
İyi yapılı 416 • Reklamın ışığı 418
- 26 GÜZEL MASKE, KUKLUXKLAN,
RENKLİ MAGAZİNLER420
Yamuk yollar 420 • Korku yoluyla başarı 422 • Başarı kitapları, sürup gibi hikâyeler 425
- 27 PANAYIRDA DAHA İYİ GÖKYÜZÜ
SARAYLARI VE MASALLARLA BAYAĞI
EDEBİYATTAKİ SİRK.....429
Akıllının cesareti 430 • Armut piş ağzıma düş, lambanın cini 432 • “Şarkının kanatlarında, canımın içi, taşır götürürüm seni” 434 • “İleri, çıkıştaki düzlüklere doğru, orada en güzel yeri biliyorum” 437 • Panayırdaki ve Sirkteki Güney Denizi 440 • Vahşi masal: bayağı edebiyat 445
- 28 SEYAHATİN CAZİBESİ, ANTİKALAR,
KORKU ROMANININ VERDİĞİ MUTLULUK.....448
Güzel yabancılık 449 • Irakları arzulamak ve 19. yüzyılda tarihselleştiren oda 454 • Antik mobilyaların hâlesi, kalıntıların büyüğü, mü-

ze 461 • Arkadia'nın saray bahçeleri ve binaları 469 • Harika hava, geceleyin Apollo 473

- 29 DANSTAKİ ARZU İMGESİ,
PANTOMİM VE FİLM ÜLKESİ476
Yeni dans ve eskisi 477 • Bir zamanların dışavurumcusu olarak dans, Egzotik 480 • Kült dansı, dervişler, saadetli rond 482 • Sağır-dilsiz ve anlamlı pantomim 487 • Kamerayla yeni Mimus 491 • Çürümüş ve seffaf anlamıyla düş fabrikası 494
- 30 PARADİGMATİK MÜESSESE OLARAK
BAKILDIĞINDA GÖSTERİ SAHNESİ
VE ORADA BELİRLenen498
Perde kalkıyor 498 • Örnekle deney 499 • Aranan emsalin deneyine ilişki daha fazlası 502 • Okuma, konuşma mimiği ve sahne 505 • Illüzyon, dürüst görünüş, ahlâki müessese 510 • Yanlış ve sahici güncelleştirme 514 • Daha hakiki güncelleştirme: Korku ve acıma değil, kafa tutma ve umut 517
- 31 ALAYA ALINAN VE NEFRET EDİLEN
ARZU İMGELERİ, GÖNÜLLÜ MİZAHİ520
Eğer sözcüğü 520 • “Yeni moda şeylerin hiçbiri işe yaramaz” 521 • Le Néant; un autre monde [Hiçlik; bir başka dünya] 522 • Aristophanes’in “Kuşlar”ı ve bulutlardaki guguk kuşu yuvası 525 • Neşeli artırım: Lukian’ın Vera historia’sı 526 • Gönüllü-mizahî arzu imgeleri 529
- 32 HAPPY-END, HİLESİ
AÇIĞA ÇIKMIŞ AMA YİNE DE SAVUNULAN532

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

(İnşa)

DAHA İYİ BİR DÜNYANIN TEMELLERİ (ŞİFA SANATI, TOPLUMSAL SİSTEMLER, TEKNİK, MİMARİ, COĞRAFYA, SANAT VE BİLGELİK PERSPEKTİFİ)

- 33 BİR DÜŞÇÜ HEP DAHA FAZLASINI İSTER.....543
- 34 BEDENİN İDMANI,
TOUT VA BIEN544

- 35 SAĞLIK KAVGASI, HEKİMLİK ÜTOPYALARI.....547
Delilik ve masallar 547 • İlaç ve planlama 549 • Sahici bedensel yeniden inşadaki tereddüt ve hedef 556 • Malthus, doğum rakamları, gıda 562 • Hekimin ihtimamı 565
- 36 ÖZGÜRLÜK VE DÜZEN,
SOSYAL ÜTOPYALARDAN BİR KESİT.....567
I. GİRİŞ / Basit bir yemek 568 • Kızarmış güvercinler 568 • Kaçıklık ve bayağı edebiyat, burada da 569 • Ufukta New Moral Worlds 572 • Ütopyaların kendi seyir planları vardır 576
II. GEÇMİŞİN SOSYAL ARZU İMGELERİ / Solon ve mütevazı orta 579 • Diyojen ve numunelik dilenciler 579 • Aristipp ve numunelik asalaklar 580 • Platon'un Dor Devletine dair düşü 582 • Helenistik devlet masalları, Jambulos'nun güneş adası 587 • Stoa ve uluslararası dünya devleti 590 • Incil ve komşunu sevenler ülkesi 596 • Augustin'in Diriliş'ten olma Tanrı Devleti 603 • Fioreli Joachim, Üçüncü Incil ve onun krallığı 612 • Thomas More veya sosyal özgürlük ütopyası 620 • More'un zıddı: Campanella'nın Güneş Devleti veya sosyal düzen ütopyası 628 • Özgürlük ve düzene dair Sokratik soru, Ütopya ve Civitas solis'i göz önüne alarak 636 • Devam: Sosyal ütopyalar ve klasik doğal hukuk 643 • Sosyal ütopyaların yerine aydınlanmış doğal hukuk 650 • Fichte'nin kapalı ticaret devleti veya akli hukuktan sonra üretim ve mübadele 659 • 19. yüzyılda federatif ütopyalar: Owen, Fourier 668 • 19. yüzyılda merkeziyetçi ütopyalar: Cabet, Saint-Simon 675 • Bireysel ütopyaacılar ve Anarşi: Stirner, Proudhon, Bakunin 683 • Mart Arefesinden proleter düş sarayı: Weitling 691 • Bir bilanço: Rasyonel ütopyaların zaafı ve mevkii 695
III. PROJELER VE BİLİME DOĞRU İLERLEME / Güncel bakiye: burjuva grup ütopyaları 701 • Gençlik hareketinin başlangıcı, programı 703 • Yeni kadın için mücadele, kadın hareketinin programı 708 • Eskiye yeni ülke, Siyonizmin programı 719 • Marx'tan sonra Gelecek romanları ve bütüncül ütopyalar: Bellamy, William Morris, Carlyle, Henry George 735 • Marksizm ve somut öngörücü tasavvur 745
- 37 İRADE VE DOĞA, TEKNİK ÜTOPYALAR.....751
I. BÜYÜSEL GEÇMİŞ / Sefalet düşmüş 752 • Ateş ve yeni donanım 753 • Delilik ve Alaaddin'in masalları 753 • "Profesör Mystos" ve icat 756 • Andreá'nın "Christiani Güllü Haç simya düğünü, anno [yıl] 1459" 762 • Tekrar simya: mutatio specierum (anorganik türlerin dönüşümü) ve onun kuluçka makinesi 769 • Barok dönemde kural dışı icatlar ve "orantılar" 778 • Bacon'un Ars inveniendişi: Lullik sanatın yaşamını sürdürüşü 781 • Nova Atlantis, ütöpik laboratuvar 787

II. ÖKLİDÇİ OLMAYAN BUGÜN VE GELECEK,
TEKNİK RABİTA SORUNU / *Planların da güdülenmesi
gerekir* 791 • *Geç burjuva dönemde tekniğin gemlenmesi, askeriye ha-
riç* 792 • *Makinenin organik olmaktan çıkarılması, nükleer enerji,
Öklidçi-olmayan teknik* 795 • *Özne, hammaddeler, yasalar ve organik
olmaktan çıkarma sürecine bağlanış* 801 • *İnsanî öznenin elektronu,
irade tekniği* 811 • *Mümkün bir doğa-öznenin üretkenliğe katılımı ve-
ya somut ittifakın tekniği* 825 • *Tecavüzsüz teknik: Ekonomik kriz ve
teknik kaza* 831 • *Bağlanmış dev, peçeli Sfenks, teknik özgürlük* 836

ERNST BLOCH HAKKINDA

TANIL BORA

Ernst Bloch, esas olarak Marksizm içinde ilgi görmüş bir düşünür. Ancak, eser vermeye başladığı 1910'lu yıllardan 1970'lerdeki ölümüne dek, Marksizmin gitgide donan, ortodokslaşan ana akımı içinde yer almadı; heterodoks bir konumu, 'aykırı' arayışları vardı. Bunun, –düşünsel olmaktan ziyade sembolik– istisnası, İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nde 1949-1956 yılları arasında bir tür “devlet filozofu” muamelesi gördüğü dönemdir. Ancak bu dönem de, kendisine ders verme ve yayın yasağı getirilmesiyle sona ermiş, kendisi de neticede Federal (Batı) Almanya'ya geçmeyi tercih etmiştir. 1960'larda ve 70'lerde, reel sosyalizmlerin resmî ideolojiye dönüşen donukluğuna tepki gösteren Marksistlere, –bu arada '68 hareketinin ardyöresinde de–, yeni bir ufuk sunan kaynaklar arasında Bloch da vardır.

Bloch'un Marksizm içindeki heterodoks konumu, esasen, tarihsel materyalizmin farklı bir yorumunu yapmasına bağlıdır. Bu farklı yorum, esas itibarıyla, deterministik otomatizme karşı Özne'nin rolünü, insanın iradî eyleminin *kuvve'sini* vurgulamasına dayanır. Ona göre insanı belirleyen temel güdü *açlıktır*: maddi ve manevî açlık, yani Halihazır Olanla yetinmeme, daha iyisini düşünme... Henüz mevcut olmayan (henüz bilincinde de olunmayan) ama pekâlâ reel olarak Mümkün'ü düşünmek ve o

düşün peşinde harekete geçmek, bizzat maddî bir kuvvettir onun nazarında. *İyimserliğin Filozofu* olarak da anılan Bloch'un iyimserliği, bu temel kabule yaslanır.

Bu düşünsel yöneliş içinde, dinsel tarihsel deneyimlere, mitik imgelere özel bir ilgiyle eğilmesi de kuşkusuz onun 'aykırı' hatta biraz 'tuhaf' olarak görülmesine yol açmıştır. Sahih/otantik metafiziğin, bize malûm olmayan ama verili bir gizli hakikate ermek değil, madden varolanın, Mevcut/Halihazır'ın ötesini araştırmak anlamını taşıdığını söyleyen düşünür, bu anlamda devrimci bir metafiziğin, devrimci bir teolojinin peşindeydi. Bu bakışla, kadim zamanlardan beri, dinlerde ve sanatlarda, özellikle büyük dinsel geleneklerin heterodoks kuytularında, özgürlükçü-devrimci yönelişlerin izlerini sürüyor; bu izlerin, bugünün mitik imgelerinde, fantezilerinde yeniden zuhur ettiğini ve bu tinsel enerjile temas kurmak gerektiğini düşünüyordu.

Ernst Bloch'u özgün kılan özelliklerinden biri, üslûbudur. Onu edebiyatçıya, nesir şairine, eski zamanların hikâye anlatıcılarına benzetenler olmuştur. Tutarsız, eklektik veya metafizik-idealiste bir "gevezelik" görenler de vardır onun anlatısında. Anlatının cazibesinde, "sürükleyiciliğinde" ise hemen herkes hemfikirdir. Özellikle bölüm girişlerinde kıssa-hikmet geleneğini hatırlatan kısacık cümlelerle, aforizmavârî ifadelerle 'açılan' Bloch metinleri, oradan, viraj üstüne viraj dönen katar katar 'Alman cümleleri'yle saçaklanır. "Klasik" felsefelerin ve Marksizmin terminolojisine ilâveten kendine özgü kavramlarıyla örülen bir teorik dilin kanavasına, medeniyet tarihinin her köşesinden, envâi çeşit konudan devşirilmiş çok zengin atıf levazımatı işlenmiştir. Emprovizasyon veya sesli düşünme mâhiyetinde akışlara rastlanır. Hiç şüphe yok ki, okuması zevkli olduğu kadar bir hayli zahmetli de olan bir yazardır.

Umut İlkesi, Ernst Bloch'un başyapıtı. *Umut İlkesi*'nden önce de sonra da çok yazdı, fakat düşüncesinin cevheri, burada bilirlenmiş gibidir. Belâgati, üslûbu, aynı zamanda *angajmanı*yla, "eski tip" bir filozof edâsı taşıdığı hep söylenen Bloch'un bilhassa bu kitabında eski yüzyılların havası vardır! Dev hacmiyle, "entelektüel işbölümüne" meydan okuyan ansiklopedik teferruatıyla, iddialılığıyla ve az evvel bahsettiğimiz diliyle...

Umut İlkesi'ni çevirmeye gayret etmenin cür'et ve külfetinin ardındaki saikleri, böylece özetleyebilirim.

Ernst Bloch'a alâkasını sürdürenlere, onun fikriyatını Eleştirel Teori'yle mukayese içinde tartışan "Peygamberâne ve geveze?" başlıklı makalemi önerebilirim; *Toplum ve Bilim* dergisinin 110. sayısında yayımlanmıştır.

Dipnotlarla ilgili açıklama:

Özgün metinde hiçbir dipnot yer almamaktadır. Kitapta göreceğiniz bütün dipnotlar, çevirmenindir. Bu dipnotlarda, *Umut İlkesi*'nin Neville Plaice, Stephen Plaice ve Paul Knight tarafından gerçekleştirilen İngilizce çevirisindeki (*The Principle of Hope*, MIT Press, Cambridge-Massachusetts 1995) notlardan da yararlanılmış, ancak bu kaynakla yetinilmemiştir. Dipnotlarla ilgili yardımları için Tansu Açık, Ahmet Çiğdem, Necmi Erdoğan, Tuncay Birkan, Harald & Susanne Schüler ve Nilgün Toker'e teşekkür ederim. İlham ve teşviki için de, Mithat Sancar'a.

ÖNSÖZ

Biz kimiz? Nereden geliyoruz? Nereye gidiyoruz? Ne bekliyoruz? Bizi bekleyen ne?

Birçokları sadece karmaşa içinde hissediyor kendini. Yer sallanıyor; neden, niçin, bilmiyorlar. Onların bu durumu, endişedir; daha açık seçik hale gelirse, korku olur.

Bir keresinde birisi çok uzaklara açıldı, korkuyu öğrenmeye. Geçen zamanda bunu başarmak daha kolay oldu, daha yakın geldi; bu sanatta korkunç bir hakimiyet sağlandı. Ama şimdi, korkunun asli fâilleri hesaptan düşülüyor, bizim için daha müsalsip bir duygunun vâdesi geliyor.

Mesele, Umut Etmeyi öğrenmektir. Onun emeği feragat etmez, akamete uğramaya değil başarmaya aşıktır. Korkmanın üzerinde durur Umut, ne onun gibi pasiftir, ne bir Hiçliđe kaplanmış. Umudun duyusu kendi içinden çıkar, insanları genişletir, daraltacağına. Doyamaz, insanları içe dönük hedefe yöneltenin, insanların dışa dönük müttefikleri olabileceğini bilmeye. Bu duyunun emeği, kendilerini, bizzat bir parçası oldukları Oluşmakta Olana eylemli bir biçimde fırlatan insanlar ister. Kendini sadece pasif biçimde Olanın içine, özü anlaşılmayan üstelik acıklı bir biçimde benimsenmiş bir Olmakta Olan'a fırlatılmış hissedenden köpek hayatına tahammül etmez. Yaşam endişesine ve korkunun işlerine karşı verilen emek, bunların aslı fâille-

rine karşı verilen emektir; büyük ölçüde gayet gösterilebilir müsebbiplerdir bunlar ve o emek, dünyaya yardımı olacak şeyi biz-zat dünyada arar – bulunabilir bir şeydir bu. Her zaman buna dair ne zengin düşler görüldü, mümkün olabilecek daha iyi yaşama dair düşler. Bütün insanların yaşamını gündüz düşleri kateder boydan boya. Bir parça sınırları de gevşeten, yavan kaçış vardır bunda bir parça, dolandırıcılara ganimet de olur; ama başka bir parçası da cezbeder, halihazırdaki kötüye razı gelmez, işte, feragat etmez. Bu öteki parçanın çekirdeğinde Umut Etmek vardır ve bu öğrenilebilir. Umut Etmek düzensiz gündüz düşünden ve onun kurnaz suistimalinden çıkarılıp alınabilir, uçup gitmeden aktif kılınabilir. Hiçbir insan gündüz düşleri olmadan yaşamamıştır; mesele, onları hep daha geniş tanımak, böylece aldatılmaz, yardımcı, doğruya yönelik olmalarını sağlamaktır. Gündüz düşleri daha dolu olmayı isterler, bu da, ayık bakışla zenginleşmeleri anlamına gelir; katılaşma anlamında değil ışıkla aydınlanma anlamında. Şeyleri halihazırda nasılsalar ve nasıl duruyorlarsa öyle alan salt gözlemci/temaşâcı akıl anlamında değil, onları nasıl gidiyorlarsa öyle, yani daha iyi yönde/tarzda da gidebilecekleri kabulüyle alan katılımcı akıl anlamında. Demek, gündüz düşleri sahiden daha dolu olmak isterler; yani daha aydınlık, daha bilinen, daha kavranan ve şeylerin akışıyla dolayımlanan. Olgunlaşmak isteyen buğdayın geliştirilebilmesi ve ürün alınabilmesi için.

Düşünmek, sınırları aşmak demektir. Ama öyle ki, Mevcut Olanı gasp etmeden, onun üzerinden de atlamadan. Ne yoksunluğunun, ne de bundan doğan hareketinin. Ne yoksunluğunun nedenlerinin, ne de asıl, onun içinde olgunlaşmakta olan dönüşüm istidadının. Bunun içindir ki, sınırları aşmanın sahibicisi, asla salt bir Bizden-öncenin hava boşluğuna atılmaz, salt heves ederek, salt soyut imgelerle. Aksine, Yeni'yi, gerçi serbest kalmak için ona yönelen bir isteği/iradeyi talep etse de, hareket halindeki Mevcut tarafından dolayımlanan bir şey olarak kavrar. Sahici bir 'sınırları aşmak', tarihte mevcut bulunan diyalektik eğilimi bilir ve onu etkinleştirir. Her insan, çabalamasıyla, birincil olarak geleceğe dönük yaşar, geçmiş olan ancak sonradan gelir, sahici Bugün ise hemen hiçbir zaman vâsıl olmamıştır henüz.

Müstakbel olan korkulanı veya umulanı içerir; insanî yönelimin içindeyse sadece umulan vardır – boşa çıkmamış. Umudun işlevi ve içeriği nâmütenâhî yaşanır; toplumsal yükseliş zamanlarında nâmütenâhî fiiliyata geçirilmiş ve yaygınlaştırılmıştır bu işlev ve içerikler. Yalnız, eski bir toplumun çöküş zamanlarında, bugünkü Batı'da olduğu gibi, sadece aşağı doğru giden belirli bir kısmî ve geçici eğilim vardır. O zaman, çöküşten kurtulma yolunu bulamayanlarda korku umudun önüne ve karşısına geçer. O zaman korku, katlanılan ama teşhis edilmeyen, yanıp yakılan ama değiştirilmeyen kriz fenomeninin öznelci, nihilizm de nesnelci maskesini takınır. Değiştirmek zaten burjuva zeminde, hele onun vâdesi gelen uçurumunda zaten imkânsızdır; kendisi bunu isteyecek olsaydı bile – ki böyle bir şey asla söz konusu değildir. Evet, burjuvazinin çıkarı, bilhassa başka olan, kendisine zıt olanı her şeyi, kendisiyle beraber aşağı çekmek ister; böylece, kendi agonisini¹ görünüşte aslî, görünüşte ontolojik hale getirerek, yeni yaşamı bitap düşürür. Burjuva varoluşunun çıkışsızlığı insanlık durumunun kendisi, başlıbaşına varoluşun kendisi haline gelecek kadar yayılır böylece. Uzun vâdede nafîle, tabii ki: burjuvazinin içi boşalmışlığı, kendini artık sırf bu boşlukla ifade eden sınıfın kendisi kadar fâni, merbut olduğu kendi kötü dolayimsızlığının salt görünüşte kalan varlığı kadar da dayanaksızdır. Umutsuzluk, hem dönemsel hem fiili anlamda, en dayanılmaz, insanî ihtiyaçlar açısından asla ve kat'a katlanılmaz olan şeydir. Sahtekârlığın bile, etkili olabilmek için, yaltaklanıp tahrif ederek uyandırdığı umuda dayanmak zorunda olması da bundandır. Gerçi salt içe dönüklüğe hapsedilerek veya öte dünyayla avutarak, bütün kürsülerden vaaz edilenin yine umut olması, bundandır. Batı felsefesinin son sefaletlerinin bile, ötesine geçmenin, sınırları aşmanın kredisini kullanmadan sefalet felsefelerini ortaya atamayacak durumda olmaları, bundandır. Bunun anlamı, insanın özü itibarıyla gelecekte doğru belirlendiğidir; mamâfih kendi sınıf konumunun çıkarımı aslleştirip yayan şu sinik anlama ki: gelecek, Geleceksizlik adlı gece kulübünün levhasıdır, insanların belirlenimi de Hiçlik. Şimdi: varsın ölümler

1 Can çekişme.

gömsünler ölülerini; doğan gün, vaktini geçirmiş gecenin onun üzerine örttüğü tereddüt halinde bile, iç boğucu tefessühün öz-süz nihilist mezar çanlarından başka bir şeye kulak veriyor. İnsan, darda olduğu müddetçe, hem özel hem kamusal varoluşu gündüz düşleriyle doludur; şimdiye kadar başına gelenden daha iyi bir yaşama dair düşlerle. Her insanî yönelim, ister yanlış olsun, ister tabii asıl doğrusu, bu temele dayanır. Şimdiye dek çok defa olduğu gibi kâh kumsal manzaralarıyla kâh hayaletlerle yarılsamalara yol açabilse de, bu temel, ancak nesnel eğilimlerin ve öznel yönelimlerin bir arada araştırılmasıyla ifşâ edilebilir ve gereğinde arındırılabilir. *Corruptio optimi pessima*:² aldatıcı umut en büyük canilerden biridir, insan cinsini güçten düşürür; somut sahici umut ise en ciddi hayır sahibidir insan için. O halde, bilen-somut umut, öznel yönden korkuyu en güçlü biçimde alt eder, nesnel yönden de korkunun içeriklerinin temelden devre dışı kalmasını sağlayan en sağlam etkidir. Umudun bir parçası olan hoşnutsuzlukla beraber yapar bunu; ikisi de kıtlığa 'hayır' demekten çıkar.

Düşünmek, sınırları aşmak demektir. Kuşkusuz, sınırları aşmak şimdiye dek kendi apaçık Düşüncesini bulamadı. Veya bulduğunda da, etrafta, meseleyi göremeyen kem gözler çoktu. Çürük ikameler, alelade-kopyacı vekâletler, gerici ama aynı zamanda basmakalıpçı bir 'zamanın ruhu'nun mesanesi, bütün bunlar bastırdılar keşfedileni. Marx, dönüm noktasını, sınırları somut olarak aşmanın bilincine varmakla tanımlar. Ama o dönüm noktası, cepheye bakmayan bir dünyanın katı düşünce alışkanlıklarının içine gömülüdür. Orada yalnız insan değil, onun kendi umudunu idraki de dardadır. Yönelmek/niyet etmek öngörücü tasavvurun kendine mahsus sesiyle işitilmemiş, nesnel eğilim kendine mahsus öngörücü tasavvur kudretiyle idrak edilmemiştir. Tüm insanların yegâne dürüst vasfı olan, eksikliği hissedilen şeyler, araştırılmamıştır. Henüz-Bilincinde-Olunmayan, Henüz-Olmamış-Olan, bütün insanların anlam dünyasını ve onların varoluşunun ufkunu doldursa bile, bir kelime olarak bile yol açmamıştır kendine – nerede kaldı ki bir kavram olarak. Bu serpi-

2 En iyi'yi mahvetmek, her şeyin en kötüsüdür.

len soru alanı, şimdiye kadarki felsefede neredeyse dilsiz kalmıştır. İleriye dönük düş kurmanın üzerine düşünülmemiş, Lenin'in dediği gibi, ara sıra şöyle bir taraması yapılmış, uygun bir kavrama erişilmemiştir. Beklemek ve Beklenen, biri buradaki Öznede, biri şuradaki Nesnededir; toplam yükselişleri, Marx'a kadar, içinde bir yer –hatta merkezî bir yer– bulacağı bir dünyevî boyutu harekete geçirmemiştir. Dünyadaki muazzam ütöpic cereyan, belirtik olarak, neredeyse hiç aydınlatılmamıştır. Bilmenin tüm tuhaflıkları içinde en dikkate değer olanı, budur. M. Terentius Varro'nun, Latince'nin gramerini hazırlamaya dönük ilk denemesinde *Futurum*'u³ unuttuğu söylenir; felsefî yönden bugüne dek bunun üzerinde yeterince durulmamıştır. Bunun anlamı: ağırlıkla statik bir düşünce, bu oluşu adlandırmıyor, doğrusu anlamıyor ve her seferinde o oluşta Olmuş Olanı bitmiş bir şey sayıyordu. Gözleyici bilgi *per definitionem*⁴ münhasıran gözlenebilir olanın yani geçmişin bilgisidir, Olmamış Olanın üzerini ise Olmuşluğun tamamlanmış biçimsel içerikleriyle kaplar. Bunun sonucu olarak da bu dünya, tarihsel olarak kavrandığında da, tekrarların veya büyük bir Hep-Yeniden'in dünyasıdır; Leibniz'in adlandırdığı gibi, o sarayın duvarlarından aşamayan mukadder hadiselerin sarayıdır. Vakiâlar tarih olur, bilgi yenden hatırlama, kutlama ise Olmuş Bulunan bir şeyin ifâsı. Şimdiye kadarki bütün filozoflar, bitmiş-olan kabul ettikleri form, fikir veya tözle, bunu böyle koyuyorlardı, koyutlama yapan Kant'ta bile, diyalektik Hegel'de bile. Gerek fiziksel gerek metafizik ihtiyacın böylece kaçmıştır iştahı, özellikle de mahrum kaldığı ve kesinlikle kitabî olmayan doyumun yolları onlara kapanmıştır. Olumlu mefhumuyla umut, varoluşun her türlü *res finita*'nın⁵ ötesindeki henüz nihayetine ermemiş belirlenimi, fiziksel bir varlık olarak da kozmik varlık olarak da, hele ki henüz hiç Olmamış'ın, mümkün bir Yeni'nin görevlisi olarak da, bilimlerin tarihinde yer almaz. İşte onun için *bu kitapta*, dünyada en gelişkin kültür ülkesi gibi meskûn ve Antarktika gibi keşfedilmemiş bir yer olarak umuda felsefe getirme çabası özellikle yoğundur.

3 Gelecek zaman kipi.

4 Tanım gereği.

5 Hallolmuş iş.

Yazarın şimdiye kadar yayımlanmış kitaplarının, *Spuren*'in.⁶ Özellikle *Geist der Utopie*'nin,⁷ *Thomas Münzer*'in, *Erbschaft dieser Zeit*,⁸ *Subjekt-Objekt*'in⁹ geliştirilmiş, eleştirel içeriğiyle de bağlantılıdır bu. Özlem, beklenti, umut kendi yorumsamalarına¹⁰ ihtiyaç duyarlar, Önümüzde-Olan'ın şafağı kendi özgül kavramını gerektirir, *Novum*¹¹ kendi cephe kavramını talep eder. Tüm bunlar, İmkân'ın/Mümkün'ün dolayımlanan krallığı aracılığıyla nihayet Zorunluluk olarak kastedilene giden sefer yolunu döşeme ve bu istikametten sapmama ereğinin hizmetindedir. *Docta spes*,¹² *kavranmış umut*, böylece bu dünyanın artık onu hiç terk etmeyecek olan bir ilkesini aydınlatır. En azından, bu ilke felsefi olarak nicedir çemberin dışına atılmakla birlikte öteden beri bu dünyanın süreci içinde olduğu için, terk etmeyecektir onu. Eğilime vâkif gidiş yolu üzerinde hedefin zaten her şey demek olmadığı bir bilinçli tarih üretimi söz konusu olmayacağına göre, kelimenin olumlu anlamıyla ütöpik-ilkesel kavram, yani umudun ve onun insan onuruna yaraşır içeriklerinin kavramı, basbayağı merkezî konumdadır. Evet, böylece tanımlanan kavram, her bir şeyin kendisiyle mütenasip hale gelen bilincinin önünde açılan ve daha da açılacak olan ufkunda uzanıyordur. Henüz gerçekleşmemiş Mümkün'e dönük beklenti, umut, niyet/yönelim: bu yalnızca insan bilincinin temel bir hattı değil, somut olarak tashih edilip kavrandığında, toplam nesnel gerçekliğin temel bir belirlenimidir. Marx'tan bu yana, hakikate dair herhangi bir araştırmanın ve herhangi bir gerçekçi kararın, dünyanın öznel ve nesnel umut içeriklerinin etrafından dolanabilmesi mümkün değildir; ola ki abese düşme veya çıkmaza girme pahasına olsun. *Felsefe ya Yarın*'ın *vicdanını taşıyacak, gelecektekine yana taraf tutacak, umudun bilgisine sahip olacak, ya da artık hiçbir bilgiye sahip olmayacaktır*. Marx'ın başlattığı yeni felsefe, he-

6 İzler.

7 Ütopyanın Tini.

8 Bu Çağın Mirası.

9 Özne-Nesne.

10 Hermenötik.

11 Yeni Olan.

12 Deneyimle öğrenilmiş.

pimizi bekleyen, mahvedecek veya ihyâ edecek olan Yeni'nin felsefesi gibidir. Onun bilinci, tehlikenin ve tehlike koşullarında sağlanacak olan zaferin açıklığıdır. Onun uzamı, sürecin içindeki, nesnenin insanlar tarafından radikal biçimde niyet edilenin/yönelinenin henüz asla temin edilmiş olmadığı fakat asla heder de edilmediği kendi yolundaki, nesnel-reel imkândır. Onun olanca kuvvetle seferber edilmesi gereken istidadı, öznedeki sahiden Umut Eden, nesnedeki sahiden Umulabilir Olandır: bize düşen, bizim için merkezî önem taşıyan bu şeyin işlev ve içeriğini araştırmaktır.

İyi Yeni, hiçbir zaman o kadar da yeni değildir. Etkisi, yaşamı kat eden, figüratif sanatı dolduran gündüz düşlerinin çok ötesine taşar. Ütopik Arzu, tüm özgürlük hareketlerine yol gösterir; bütün Hıristiyanlar kendi meşreplerince bilirler bunu, kâh uyuyan vicdanlarıyla kâh teessürle, İncil'in Huruç/Göç ve Mesih'le ilgili kısımlarından. Sahip Olmakla Sahip Olmamak arasındaki, özlemin, umudun ve yuvasına erişme itkisinin yol açtığı iç içelik de, büyük felsefede eşelenmiştir. Yalnızca Platoncu *Eros*'ta değil, keza Aristoteles'te özün imkânı olan geniş menzilli madde kavramında ve Leibniz'in eğilim kavramında. Umut, Kant'ın ahlâkî bilince dair koyutlamalarında [postüla] dolayumsuz bir etkiye sahiptir, Hegel'in tarihsel diyalektiğinde ise dünyasal olarak dolaşımınmıştır. Ne var ki bütün bu Aydınlanmacı keşif kollarına hatta *terram utopicam*'daki¹³ keşif seyahatlerine rağmen, bunların hepsinde kırık bir şey vardır – tam da temaşâ aracılığıyla kırılmış bir şey. Neredeyse en fazla, en uzaklara açılmış olan Hegel'de görülür bu: Olmuş Bulunan, Yükselip Gelmekte Olanı alt eder, Olmuş Bulunanların birikimi, gelecek, ön cephe, *Novum* kategorilerini tamamıyla engeller. Demek ütopya ilkesi, ne ondan huruç/göç etmesine rağmen arkaik-mitsel dünyada ne de infilâkî diyalektiğine rağmen şehirli-rasyonel dünyada yarıp geçebilirdi burayı. Bunun nedeni daima, gerek arkaik-mitsel gerekse şehirli-rasyonel zihniyetin gözlemci/temaşâcı-idealist olması; dolayısıyla salt pasif-temaşâcı açıdan, olmuş-bitmiş bir dünyayı, tamamlanmış bir dünyayı varsaymasıdır – olmuş bulunan dünya-

13 Ütopyanın toprakları.